

Pawłowski, Edward

Jednostki wojska Polski Lubelskiej formowane na Ziemi Siedleckiej w 1944 roku

Szkice Podlaskie 4, 53-61

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EDWARD PAWŁOWSKI

Jednostki wojska Polski Lubelskiej formowane na Ziemi Siedleckiej w 1944 roku

Ziemia Siedlecka została wyzwolona przez prawoskrzydłowe wojska 1 Frontu Białoruskiego marsz. Konstantego Rokossowskiego w toku operacji brzesko-lubelskiej, pierwotnie nazwanej brzesko-siedlecką. Nazwę tę zmieniono, kiedy Stalin 21 lipca 1944 r. przesłał dowódcy 1 Frontu Białoruskiego rozkaz zajęcia Lublina przeznaczonego na siedzibę PKWN nie później niż 26—27 lipca 1944 r.¹ Celem operacji było rozbitcie na obszarze Zachodniej Białorusi i Zachodniej Ukrainy głównych sił Grupy Armii „Północna Ukraina” i części Grupy Armii „Środek” i osiągnięcie w szybkim tempie Sanu, Bugu i środkowej Wisły oraz uchwycenie przyczółków na Wiśle i Sanie.

Przed wojskami prawego skrzydła 1 Frontu Białoruskiego (a więc w pasie, w którym znajdowały się Siedlce) na odcinku około 140 km — od miejscowości Jałówka (14 km na południowy zachód od miejscowości Świsłocz) do Jeziora Orzechowskiego (około 30 km na południowy wschód od Włodawy) — broniły się wojska rozbitej w rejonie Bobrujska 9 Armii niemieckiej gen. Nikolausa von Vormanna oraz główne siły 2 Armii gen. Waltera Weissa².

W myśl decyzji dowódcy frontu marsz. Rokossowskiego wojska prawego skrzydła i centrum miały kontynuować natarcie w dwóch równoległych kierunkach: na Bielsk, Stawy oraz na Brześć i Siedlce. Działania rozpoczęte 18 lipca rozwijały się jednak nierównomiernie. Dużo większe powodzenie miały armie lewoskrzydłowe, gdzie 22 lipca wprowadzono 2 APanc., która zgodnie z poleceniem Stalina skierowana na Lublin, wyzwoliła go w dwa dni później. Natomiast natarcie w kierunku Siedlec napotkało na dużo większy i lepiej zorganizowany opór nieprzyjaciela. Szczególnie niebezpieczne okazało się zbieżne przeciwuderzenie 2 Armii niemieckiej wykonane 23 i 24 lipca na tyły 65 Armii, która wyprzedziła inne wojska i już 22 lipca wyszła nad Bug na południowy wschód od Siemiatycz. Po dwudniowych niezwykle zaciętych i krwawych walkach, wojska 65 Armii i 4 KKaw. zostały odrzucone i zmuszone do wycofania się z linii Bugu na wschodni skraj Czeremchy. Pozostałe siły

prawoskrzydłowego zgrupowania osiągnęły Bug na północ od Brześcia dopiero 27 lipca. Tak więc po dziesięciodniowych zmaganiach sytuacja w pasie między Bugiem a Siedlcami wyglądała następująco: armie prawoskrzydłowe zostały zatrzymane na podejściach do Bielska Podlaskiego i Siemiatycz, a wojska centrum nawiązały walki o Siedlce — ważny węzeł komunikacyjny, zamykający od wschodu drogę ku Warszawie.

Od 26 lipca 1944 r. z rejonu Bielska Podlaskiego w Okolice Siedlec Niemcy kierują 4 KPanc. SS 3 i 5 DPanc. oraz węgierska 1 DKaw.

W wyniku kilkudniowej bitwy 31 lipca grupa szybka 1 Frontu Białoruskiego — 2 KKaw. gen. Kriukowa i 11 KPanc. gen. Rudika — opanowała Siedlce. W walkach tych wzięli udział żołnierze 22 pp 9 Dywizji AK, która w ramach akcji „Burza” atakowała w dniach od 27 do 30 lipca 1944 r. wycofujące się oddziały niemieckie, utrudniając im wykonanie zniszczeń niektórych ważnych obiektów miasta³.

20 lipca 1944 r. w Moskwie na wniosek Stalina przedstawiciele Centralnego Biura Komunistów Polskich, Związku Patriotów Polskich i Krajowej Rady Narodowej powołali do życia Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, który faktycznie stanowił drugi rząd Polski. 21 lipca w Moskwie w imieniu KRN przyjęto dekret o przyjęciu zwierzchnictwa nad Armią Polską w ZSRR oraz scaleniu Armii Ludowej i Armii Polskiej w ZSRR w Wojsko Polskie. W dzień później powołano Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego.

Powstająca Polska Lubelska rozpoczęła od pierwszych dni swego istnienia formowanie ludowych sił zbrojnych. Pierwszy plan opracowany przez Sztab Generalny Armii Czerwonej pod koniec lipca 1944 r. dotyczący rozwoju wojska mówił, że miało być ono silnie upancernione (około 1 tysiąca wozów pancernych) o dużej liczbie artylerii (4,5 tys. dział, moździerzy i wyrzutni raketowych) i samolotów. Jednak wybuch Powstania Warszawskiego, nieufna do Polaków postawa Stalina i części dowództwa Armii Czerwonej oraz ograniczone możliwości sowieckiego przemysłu zbrojeniowego spowodowały w pierwszej dekadzie sierpnia 1944 r. poważne okrojenie planu rozbudowy wojska Polski Lubelskiej. Po korekcie w końcu 1944 r. miało ono osiągnąć liczbę 330 tys. żołnierzy⁴.

Z formowanych wówczas na Ziemi Siedleckiej wojsk powstały: z wojsk operacyjnych — dwie dywizje piechoty (8 i 5), 4 Dywizja Artylerii Przeciwlotniczej i 1 Samodzielna Brygada Moździerzy, a także organ terenowej administracji wojskowej — rejonowa Komenda Uzupełnień w Siedlcach — i różne jednostki tyłowe oraz zaplecza.

Największym całkowicie formowanym na Ziemi Siedleckiej związkiem taktycznym była 8 Dywizja Piechoty. Powstała na mocy rozkazu nr 8 Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego z 20 sierpnia 1944 r., weszła w skład 2 Armii Wojska Polskiego. Rozpoczęto ją formować na bazie partyzanckiego zgrupowania „Jeszcze Polska nie zginęła” ppłk. Satanowskiego.

Zgrupowanie to powstało w 1943 r. w lasach poleskich i wołyńskich na bazie Polskiego Oddziału Partyzanckiego im. Tadeusza Kościuszki przy sowieckim

Żytomierskim Zgrupowaniu Partyzanckim gen. Aleksandra Suborowa. Dowódcą jego został wyznaczony przebywający od maja do września w Moskwie Robert Satanowski. Wiosną 1944 r., po wejściu na te tereny Armii Czerwonej, zgrupowanie zostało rozwiązane. Część partyzantów przegrupowano na tereny okupowane jeszcze przez Niemców na Podlasiu. Powstało tam wówczas nowe zgrupowanie partyzanckie „Jeszcze Polska nie zginęła” złożone z 3 i 4 brygady pod dowództwem ppłk. Roberta Satanowskiego. Zgrupowanie to do połowy lipca 1944 r. działało w rejonie: Włodawa, Parczew, Biała Podlaska. Liczyło wówczas około 1200 partyzantów.

Po wyzwoleniu Podlasia Naczelne Dowództwo WP, któremu zgrupowanie było podporządkowane przez Polski Sztab Partyzancki podjęło decyzję o nie rozwiązywaniu go, a w całości wcieleniu do 8 DP. Ppłk. Satanowskiemu powierzono formowanie dywizji oraz funkcję pierwszego jej dowódcy. Miejszem formowania dywizji zostały Siedlce⁵.

Zgodnie z przyjętym rozwiązaniem, w Siedlcach i pobliskich wsiach ześrodkowały się oddziały 3 i 4 brygady zgrupowania „Jeszcze Polska nie zginęła”. Rozmieszczono je na północnym skraju miasta w dzielnicy Nowe Siedlce, w tzw. dworku Stenzy i okalającym go parku. Z uwagi na stałe przybywanie nowych grup dworek okazał się wkrótce za ciasny i wówczas przeniesiono się do zdewastowanego gmachu Okręgowej Dyrekcji Lasów Państwowych. Pierwsze dni upływały na bezczynności i niepewności. Pod wpływem sowieckich doradców uznano wyznaczenie ppłk. Satanowskiego na dowódcę dywizji za błąd i 28 sierpnia przybył do Siedlec nowy jej dowódca, oficer sowiecki płk Wasilij Gulida wraz z grupą 86 oficerów. Oficerowie sowieccy przewidziani byli na wszystkie ważniejsze stanowiska w dywizji i w pułkach (m.in. ppłk Teodor Rajewski — szef sztabu dywizji, mjr Stanisław Pluto — dowódca 34 pułku, ppłk Mikołaj Kiryłuk — dowódca 36 pułku)⁶.

8 DP w pierwszych tygodniach swego istnienia nie miała szczęścia do dowódców; wymieniali się oni kilkakrotnie. 6 września przybył do Siedlec płk Iwan Iwanczura, a 21 listopada 1944 r. płk Józef Grażewicz, który dowodził dywizją do końca wojny.

Odejście ze stanowiska dowódcy dywizji ppłk. Satanowskiego i niezadowolenie wielu spraw personalnych kadry partyzanckiej (chodziło głównie o niepełne uznanie nadanych stopni wojskowych i odznaczeń) co spowodowało rozgoryczenie i w konsekwencji dezercje. Blisko połowa partyzantów zdezerterowała z bronią w rękę (160 żoł. w dezercjach zbiorowych były również liczne przypadki pojedyncze)⁷. O nastrojach tamtych dni świadczy fakt, iż w 32 pułku w miejsce zdartej gazetki ściennej zawieszono napis: „Nie uznajemy bolszewickiego rządu w Lublinie. Niech żyje rząd Londyński! Precz z komunizmem!”⁸ Tę trudną sytuację nieco załagodził przyjazd ppłk. Satanowskiego, który uregulował część spraw organizacyjnych byłych partyzantów. Korzystne było skierowanie na zastępcę dowódcy dywizji płk. Ignacego Robb-Narbutta, znającego bliżej problemy żołnierzy-partyzantów. Ostatecznie partyzantów podzielono — część starszych zwolniono do rezerwy, część skierowano do milicji i innych organów administracji

Polski Lubelskiej, część wysłano do szkół wojskowych, część pozostała w wojsku — awansowano⁹.

Formowanie 8 DP, podobnie jak wszystkich dywizji polskich organizowanych na Wschodzie od 1943 r., oparte było na sowieckim etacie dywizji strzeleckiej gwardii Armii Czerwonej czasu wojny. Etat ten przewidywał ponad 11 tys. żołnierzy, w tym ponad 900 oficerów, ponad 3300 podoficerów i około 6900 szeregowców. W strukturze dywizji przewidywano: dowództwo i sztab, 22, 23 i 24 pp, 37 pal., 8 batalion szkolny, 19 batalion saperów, 10 batalion sanitarny, 11 dywizjon art.panc. SU-76, 8 kompanię rozpoznawczą, 12 kompanię obrony chemicznej, 13 kompanię łączności, 14 kompanię samochodową oraz jednostki tyłowe. Oczekiwano, że dywizja zakończy formowanie do 15 września 1944 r.

Jeden z pułków — 22 pułk piechoty — przypadkiem otrzymał numerację pułku powstałego w Siedlcach w 1919 r. i stacjonującego tam do 1939 r., a później odtworzonego w konspiracji w Armii Krajowej. Pułk ten nosił ten numer 22 do 13 września 1944 r., kiedy to przemianowano go na 36 pp. Pozostałe dwa pułki przemianowano wówczas z 23 na 34 i z 24 na 32¹⁰.

Brak możliwości zakwaterowania w Siedlcach całej dywizji (w mieście tym rozlokowano bazę zaopatrzenia nr 1 WP, a od 30 września dowództwo 1 Frontu Białoruskiego) spowodował konieczność przeniesienia formowania większości jednostek w teren. Wybrano do tego celu lasy leżące na południe od miejscowości Mordy (ok. 17-20 km na wschód od Siedlec). W Siedlcach miały pozostać: dowództwo i sztab dywizji oraz 36 pp i batalion szkolny. 6 września płk Iwanczura postanowił przenieść dowództwo i sztab 8 DP do Mord, by przybliżyć je ku centrum formowania dywizji. 34 pułk został rozlokowany w lesie w rejonie wsi Jajki, 37 pułk artylerii lekkiej we wsiach Pruszyn i Krzymorze, a 32 pułk w lesie 2 km na północ od wsi Klimanty. Pododdziały dywizyjne rozmieszczono koło wsi Głuchów, Głuchówek i miasteczka Mordy.

Ponieważ formowanie 8 DP w pierwszym okresie przebiegało powoli, a stan jej ukończenia w planowanym okresie zakończenia formowania — 15 września 1944 r. — wynosiło zaledwie 24,5% stanu etatowego, postanowiono interwencyjnie skierować do niej część rezerwistów i poborowych Polaków mobilizowanych na byłych Kresach Wschodnich oraz w głębi ZSRR (według planu mieli oni być skierowani na uzupełnienie 1 Armii WP). Ogółem z tych terenów przybyło do 8 DP ponad 6 tys. ludzi — głównie z Wileńszczyzny i Nowogródziny.

Po 15 września zaczęli również napływać do dywizji poborowi zmobilizowani przez miejscowe RKU. Najwięcej skierowała Komenda Sokołów Podlaski — 1840 poborowych i rezerwistów. Łącznie z RKU w Siedlcach, Garwolinie, Węgrowie, Sokołowie Podlaskim i Bielsku Podlaskim wcielono do 8 DP 3971 żołnierzy. W skład dywizji weszła również grupa żołnierzy AK zmobilizowanych na Pradze.

Od drugiej połowy września na stację kolejową w Mordach zaczęły przybywać transporty broni, sprzętu bojowego, amunicji, umundurowania i innego ekwipunku wojskowego. Do końca 1944 r. dywizja została wyposażona w 100% broni, sprzętu

łączności i chemicznego. Największe braki (83% etatu) występowały w transporcie samochodowym.

Warunki formowania 8 DP były ciężkie. Większość żołnierzy biwakowała w ziemiankach. Brak było łopat, siekier i pił, stąd czas przygotowania miejsc biwakowania wydłużał się. Sytuację pogarszał brak ciepłego umundurowania i koców. Często występowały niedostatki w zaopatrzeniu żywnościowym, a także brak podstawowych leków. Trudności te powodowały nie najlepsze nastroje wśród żołnierzy.

Należałoby podkreślić, że w okresie formowania i przygotowania dywizji do działań bojowych między jej żołnierzami a ludnością Ziemi Siedleckiej istniały poprawne stosunki, co wówczas nie było regułą. Wyrazem tego była ożywiona działalność powstałych kół Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza. Szczególną aktywnością wykazały się koła w Siedlcach, Mordach, Łosicach, Łysowie, Mruszniewie i Ruskowie. Z okazji Nowego Roku członkowie kół zebrali dla żołnierzy 15 tys. paczek z upominkami noworocznymi. 10 tys. paczek przekazano na front jednostkom 1 Armii WP.

W czasie stacjonowania 8 DP na Ziemi Siedleckiej żołnierze jej uczestniczyli w przeprowadzaniu reformy rolnej. Z jednostek dywizji wydzielono cztery brygady, pomagające w parcelacji 20 majątków w powiecie siedleckim w miejscowościach: Ostrolec, Pałków, Prusy, Łysów, Józefów, Nosale, Rusków, Suchów, Zaborów, Klimczyce, Krzymosze, Leśniczówka, Hurcel, Połczyce, Hruszniew, Mordy, Stok Ruski, Bartków Ruski, Bartków i Józefów.

Mimo wielu trudności dzięki wysiłkowi szczególnie młodszej kadry oficerskiej i podoficerskiej, do końca 1944 r. dywizja została właściwie przygotowana do działań bojowych. Największym mankamentem, podobnie jak w całym wojsku Polski Lubelskiej, był brak środków transportu.

8 DP wyruszyła na front 28 stycznia 1945 r. Po 5 DP przejęła służbę garnizonową w Warszawie, a następnie przez Toruń, Piłę pomaszerowała na Pomorze Zachodnie. Tam w składzie 2 Armii WP rozbudowywała obronę. Po zaniechaniu tworzenia Frontu WP żołnierze dywizji rozbudowywali po raz drugi na swym szlaku pełną obronę na Wzgórzach Trzebnickich. Ostatecznie dywizja weszła do działań bojowych na Łużycach. Najpierw nacierała w składzie zgrupowania uderzeniowego w kierunku Drezna, a następnie krwawiła w bitwie budziszynskiej¹¹.

5 Dywizję Piechoty rozpoczęto formować zgodnie z rozkazem gen. Zygmunta Berlinga 5 lipca 1944 r. w ośrodku formowania Armii Polskiej w ZSRR w Żytomierzu na Ukrainie. Etatowo miała być podobna do pozostałych dywizji formowanych w ZSRR — o stanie ogólnym 11.320 żołnierzy. W rozkazie nie wyznaczono numerów jednostek polowych i ich poczt polowych¹². Wykaz ten wydano dzień później¹³. W skład 5 DP miały wchodzić: dowództwo i sztab; trzy pułki piechoty 13, 15 i 17; pułk artylerii lekkiej (22) oraz pododdziały dywizyjne¹⁴. Zgodnie z rozkazem nr 8 Naczelnego Dowództwa WP 5 dywizję miano formować na Podlasiu w rejonie

Łukowa¹⁵. Po przybyciu 5 DP na początku września 1944 r. w rejon Łukowa, po rekonesansie zdecydowano się rozmieścić ją w rejonie Trzebieszowa — miejscowości położonej około 15 km na wschód od Łukowa¹⁶.

W okresie żytomierskim 5 DP dowodził oficer sowiecki płk Gabriel Walikowski, a od 13 września 1944 r. bohater Związku Sowieckiego gen. mjr Aleksander Waszkiewicz (w Wojsku Polskim nosił stopień generała brygady). W skład dywizji wchodziły: dowództwo i sztab, 13, 15 i 17 pp, 22 pal, 6 dywizjon dział pancernych SU-76¹⁷, 5 batalion szkolny, 14 batalion saperów, 5 kompania rozpoznawcza, 5 kompania chemiczna, 5 kompania samochodowa, 5 batalion sanitarny, 8 piekarnia polowa i inne¹⁸.

Dowództwo, sztab i część pododdziałów dywizyjnych rozmieszczono w rejonie Trzebieszowa, pułki zaś następująco: 13 pp dowodzony do 21 września 1944 r. przez mjr. Łazarza Mojsiejena a następnie przez płk. Iwana Siewko rozlokowano w lasach Kurów, 15 pp ppłk. Wasyla Humeniuka w Leszczance, 17 pp mjr. Ludwika Barańskiego w Strzektach i Dąbowierzchach, a 22 pal ppłk. Iwana Świryna w Pościeszce i Starowski¹⁹.

Już w rejonie Żytomierza dywizja otrzymała około 50% przewidzianych w etacie podoficerów i szeregowców. Gorzej było z zaopatrzeniem — mundurów przydzielono 8%, a butów 5%. Wojsko wyglądało więc pstrokato, a część żołnierzy chodziła boso. Dopiero w rejonie Trzebieszowa uzupełniono letnie umundurowanie. 16 września przyszły transporty z bronią, działami i amunicją. Niedostatki występowały wówczas jeszcze w sprzęcie łączności, w transporcie oraz zaopatrzeniu żywnościowym²⁰.

Mimo trudności 5 DP rozwijała się najszybciej i pierwsza osiągnęła gotowość bojową spośród związków taktycznych 2 Armii WP. Największym mankamentem były, jak już wspominałem były braki w środkach transportu.

Dywizja wyruszyła na front z rejonu Łukowa 19 stycznia 1945 r. W cztery dni później osiągnęła Warszawę, gdzie po 2 DP 1 Armii WP przejęła służbę garnizonową. Po tygodniu postoju w stolicy wyruszyła do Łodzi, gdzie ponownie przejęła służbę garnizonową.

13 marca 5 DP osiągnęła Pomorze Zachodnie. Tam w składzie 2 Armii WP rozbudowywała pełną obronę. Po zaniechaniu tworzenia Frontu WP żołnierze 5 DP rozbudowywali pełną obronę na Wzgórzach Trzebnickich. Dywizja weszła do działań bojowych na Łużycach. Nacierала w wyjątkowo niekorzystnych warunkach na rozbieżnych kierunkach. W bitwie budziszyńskiej szczególnie straty poniosły pododdziały 5 DP. W walkach w rejonie Taur zginął dowódca dywizji gen. Aleksander Waszkiewicz²¹.

Zgodnie z planem rozbudowy wojska Polski Lubelskiej dla 3 Armii WP formowano na Ziemi Siedleckiej 4 Dywizję Artylerii Przeciwlotniczej. Po zaniechaniu tworzenia w roku 1944 Frontu Wojska Polskiego, a wraz z nim 3 Armii WP, 4 Dywizja była jedną z nielicznych jednostek tej armii, którą tworzone nadal. Włączono ją jedynie do odwodu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego.

Dywizję formowano w Przyworach — miejscowości leżącej 16 km na południe od Siedlec. Dowódcą jej został oficer Armii Czerwonej płk Mikołaj Bobin. Do organizacji dywizji przystąpiono we wrześniu 1944 r. Podobnie jak inne dywizje artylerii przeciwlotniczej w Wojsku Polskim na Froncie Wschodnim, składała się ona z: dowództwa i sztabu; 77, 79 i 81 pułku artylerii przeciwlotniczej małego kalibru (w każdym po 4 baterie po 6 dział 37 mm oraz jedna kompania 12,7 mm przeciwlotniczych karabinów maszynowych — 16 karabinów), 83 pułku artylerii przeciwlotniczej średniego kalibru, (4 baterie po 6 dział 85 mm oraz jedna kompania 12,7 mm przeciwlotniczych karabinów maszynowych).

Na uzbrojeniu dywizji ogółem znajdowało się: 16 dział średniokalibrowych 85 mm, 72 działa małego kalibru 37 mm, 52 przeciwlotnicze karabiny maszynowe 12,7 mm. 25 października 1944 r. osiagnęła ona 2017 żołnierzy na 2117 przewidzianych etatem²².

Pułkami dowodzili oficerowie sowieccy: 77 — ppłk Gabriel Trofimow, 79 — ppłk Nikołaj Bołdyriew, 81 — ppłk Aleksander Fiałow, a 83 — ppłk Petrulewicz.

Formowanie, organizacja i szkolenie dywizji trwało bardzo krótko. Już w styczniu 1945 r. 4 Dywizja otrzymała pierwsze zadanie bojowe — obronę przeciwlotniczą Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. Z uwagi na odsunięcie się frontu na zachód i zmniejszenie zagrożenia 15 lutego 1945 r. dywizję skierowano do wojsk sowieckich wyzwalających Poznań. Miała tam osłaniać przeprawy mostowe na Warcie oraz wojska bezpośrednio szturmujące Cytadelę Poznańską (brali w tej akcji udział polscy ochotnicy). Trudności transportowe spowodowały opóźnienie przegrupowania dywizji do Poznania, dokąd przybyła 21 lutego. Przeciwlotnicy wzięli udział w dwóch ostatnich dniach oblężenia Cytadeli. W działaniach tych 79 pułk osłaniał dwie przeprawy mostowe na Warcie, 81 pułk ochraniał rejon Dworca Głównego, a 83 — Zakłady Hipolita Cegielskiego. 4 Dywizja pozostała w Poznaniu do końca wojny²³.

Oprócz jednostek tworzonych dla 2 i 3 Armii WP formowano również na Ziemi Siedleckiej związki taktyczne przewidziane dla odwodu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. Docelowo miały to być jednostki wchodzące w skład wojsk Frontu Wojska Polskiego. Do jednostek tych należała 1 Samodzielna Brygada Moździerzy — najsilniejszy związek artyleryjski wojsk Polski Lubelskiej.

Brygadę rozpoczęto formować na podstawie rozkazu Naczelnego Dowództwa WP z 20 sierpnia 1944 r. Organizował ją dowódca artylerii WP, sowiecki generał Bolesław Czerniawski. Czynny udział brał szef mobilizacji i formowania WP gen. Bronisław Półturzycki. Brygadę formowano jako jednostkę frontową Frontu Wojska Polskiego. Miała ona być zorganizowana do 1 listopada 1944 r.

1 SBM dowodził oficer Armii Czerwonej Wasyl Jurym. Zorganizowano ją i przeszkolono do końca 1944 r. Największym mankamentem był brak transportu. Brygada liczyła wówczas 2 579 żołnierzy — 98% stanu. Posiadała również komplet moździerzy — 144 kalibru 120 mm. W skład brygady wchodziły cztery pułki

moździerzy (5, 8, 10 i 11) — w każdym po 36 moździerzy 120 mm. Pułkami dowodzili oficerowie sowieccy — 5 — mjr Aleksander Dedow, 8 — mjr Aleksy Bułchatow, 10 — ppłk Jerzy Munczerin, a 11 — ppłk Aleksy Kalentiew²⁴.

1 Brygada wyruszyła na front 25 stycznia 1945 r. przez Siedlce i Warszawę. Po postoju w centrum Polski brygada 1 marca osiągnęła Drawno na Pomorzu i tam podporządkowano ją dowódcy 2 Dywizji Artylerii. Brygada była jedynym polskim związkiem taktycznym, który od wejścia do walki do końca wojny prowadził działania w składzie Armii Czerwonej. Od 8 marca wypierała 47 Armię gen. Franza Perchorowicza w rejonie Gryfino-Dąbie, a następnie wspierała pod Cedynią 129 Korpus Piechoty, likwidujący niewielki niemiecki przyczółek w zakolu Odry między Osinowem Dolnym a Starym Kostrzynkiem.

Oprócz wojsk operacyjnych formowanych na Ziemi Siedleckiej, utworzono tu wiele jednostek tyłowych — samodzielnych batalionów roboczych, zdobyczy wojennych, wiele mniejszych jednostek zaplecza frontu oraz jednostkę terenowej administracji wojskowej — Rejonową Komendę Uzupelnień w Siedlcach.

Komenda w Siedlcach obejmowała swym zasięgiem Siedlce, Białą Podlaską, Radzyń i Łuków. Podobnie jak inne RKU Polski Lubelskiej powołano ją do życia 18 sierpnia 1944 r. W dniu następnym komendantem RKU mianowano por. Józefa Kubickiego. W praktyce komenda w Siedlach (umieszczona w budynku przy ul. Kilińskiego 14) podjęła działalność administracyjną dopiero 23 sierpnia 1944 r. Praca jej była utrudniona z powodu braku podstawowych dla tej placówki materiałów — ewidencji ludności.

Według planu Szefostwa Mobilizacji i Uzupelnień RKU w Siedlcach winna zmobilizować 12 500 ludzi (co było wówczas w skali kraju największą liczbą poborowych i rezerwistów przewidzianych do wcielenia do wojska). Wcielonych miano skierować do następujących jednostek:

- 5 Dywizji Piechoty — 5 000;
- 12 batalionu zdobyczy wojennych — 600;
- 3 i 5 batalionu roboczego — 1 500;
- 1 zapasowego pułku piechoty — 3 000;
- innych jednostek — 1 200.

15 sierpnia 1944r. ogłoszono mobilizację czterech roczników i rejestrację dalszych. 28 sierpnia RKU w Siedlcach ogłosiła mobilizację na podległym terenie w dniach 29, 30 i 31 sierpnia oraz dodatkowo 1, 2 i 3 września 1944 r. Mobilizacja z różnych przyczyn przeciągnęła się do 1 grudnia. RKU w Siedlcach wcieliła tylko około 62% planowanego stanu osobowego to znaczy 7 703 poborowych i rezerwistów, w tym: 333 oficerów, 1285 podoficerów oraz 6085 szeregowców rezerwy i poborowych.

Zimą 1944 r. we wszystkich komendach Polski Lubelskiej przygotowywano rezerwową kadre do obsadzenia RKU na wyzwolonym terytorium reszty kraju. RKU w Siedlcach przygotowywało kadre dla komendy w Płocku²⁵.

Przypisy

- ¹ E. Kospath-Pawłowski, *Wojsko Polskie na Wschodzie 1943-1945*, Pruszków 1993, s. 132.
- ² W. Wołoszyn, *Wyzwolenie wschodnich ziem Polski przez Armię Radziecką i Wojsko Polskie w roku 1944*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1963 nr 3/4 s. 73.
- ³ *Spółceństwo siedleckie w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne*, Warszawa 1980, s. 296.
- ⁴ Szerzej patrz: E. Kospath-Pawłowski, op. cit., s. 127-137.
- ⁵ CA KC PZPR, sygn. 219/II-6 oraz 219/VIII-5.
- ⁶ M. Juchniewicz, *36 łużycki*, Warszawa 1975, s. 13-14 i 20.
- ⁷ Raport instruktora wydz.per. do szefa Wydz. Pol.-Wych. 2 Armii WP CAW, sygn. III-101-91, s. 1-2.
- ⁸ Raport dekadowy szefa Zarządu Pol.-Wych. 2 armii WP z dnia 22 I 1945 r. Ibidem, sygn. III-2-249, s. 20-21.
- ⁹ S. Rzepski, *8 dywizja piechoty*, Warszawa 1970, s. 17.
- ¹⁰ CAW, Sygn. III-5-166, s. 6.
- ¹¹ Szerzej patrz: S. Rzepski, op.cit.
- ¹² *Organizacja i działania bojowe ludowego Wojska Polskiego w latach 1943-1945. Wybór dokumentów*, t. 1, Warszawa 1958, dok. nr 58, s. 94-95.
- ¹³ Wykaz numerów jednostek i poczt polowych 5 DP. CAW, sygn. III-368-44 s. 111.
- ¹⁴ *Organizacja i działania bojowe...*, t. 1, s. 165.
- ¹⁵ Ibidem, s. 131.
- ¹⁶ K. Kaczmarek, *2 Armia Wojska Polskiego*, Warszawa 1978, s. 35.
- ¹⁷ SU-76 — lekkie działo pancerne uzbrojone w armatę 76 mm.
- ¹⁸ E. Pawłowski, *Powstanie, organizacja i przygotowanie do działań ludowego Wojska Polskiego 1943-1945*, Warszawa 1987, s. 193.
- ¹⁹ W. Jurgielewicz, *Organizacja ludowego Wojska Polskiego (22 VII 1944 r. — 9 V 1945 r.)*, Warszawa 1968, s. 193.
- ²⁰ E. Ginalski, *Od Żytomierza do Litoměřic*, Warszawa 1972, s. 17-26.
- ²¹ Szerzej patrz: K. Kaczmarek, op.cit., s. 454-456.
- ²² S. Zawadzki, *Analiza wysiłku wojennego naziemnych ośrodków obrony przeciwlotniczej w ludowym Wojsku Polskim w latach 1943-1945*. (w:) *Materiały z 6 konferencji naukowej poświęconej rozwojowi polskiej sztuki wojennej*, Warszawa 1967, s. 291.
- ²³ S. Okęcki, *Wyzwolenie Poznania 1945 r.*, Warszawa 1975, s. 183.
- ²⁴ L. Kowalski, *Dzieje I samodzielnej brygady moździerzy*, maszynopis pracy doktorskiej w WIH s. 15-18.
- ²⁵ Referat materiałowy jednostek i szkół oficerskich LWP formowanych w drugiej połowie 1944 r. WIH, MiD, Sygn. IV/3/57 s. 96 i 115-116.